

Sektörel Gelişimde Bağımsız Denetim ve Kamu Denetimi Birlikteliği: Katılım Bankacılığı Örneği

Independent Audit and Public Audit Collaboration in Sectoral Development: Participation Banking Example

Bahattin Erden^a , Ramazan Yanık^b 

^a Department of Management and Organization, Atatürk University, Erzurum, Türkiye
berden@atauni.edu.tr (Corresponding Author)

^b Department of Business Administration, Atatürk University, Erzurum, Türkiye

Özet

Katılım bankaları, faizsizlik ilkesine göre faaliyet göstermek zorunda olan finansal kuruluşlardır. Bu bankaların müşterileri genellikle faize karşı duyarlı olan kişilerdir. Katılım bankaları müşterilerine, faizsiz işlem yaptıklarına dair güveni verebilmek için mali tablolarını denetime tabi tutmaktadır. Bu çalışmada kamu denetimi ve bağımsız denetime tabi tutulan katılım bankaları mali tablolarının, bağımsız denetimi aracılığıyla İslami bankacılık prensiplerine uygunluğunun araştırılması, varsa eksikleri ve problemleri ortaya koyarak çözüm yollarını içeren yeni bir denetim tablosu örneği sunulması amaçlanmıştır. Çalışmada ikincil veri analiz yöntemi uygulanarak, katılım bankalarına ait bağımsız denetimden geçmiş mali tabloların İslami bankacılık prensiplerine uygunluğu analiz edilmiştir. Analiz için İslami finans üzerine uluslararası anlamda denetim, muhasebe ve hizmet standartları sunan AAOIFI (Accounting and Auditing Organization for Islamic Financial Institutions- İslami Finans Kurumları Muhasebe ve Denetim Organizasyonu) ve IFSB (Islamic Financial Services Board- İslami Bankacılık Hizmetleri Kurulu) kuruluşlarının ilgili standartları ile karşılaştırma yapılmıştır. Analiz sonucunda Türkiye’de faaliyette bulunan katılım bankalarına ait bağımsız denetim raporları düzenlenirken, birçok kalemden, dipnotlarda ve açıklamalarda farklılıklar olduğu görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Katılım Bankacılığı, Katılım Bankalarında Denetim, AAOIFI ve IFSB, Bağımsız Denetim Raporu, Faizsizlik Prensibi

Abstract

Participation banks are financial institutions that have to operate by the interest-free principle. The customers of these banks are generally people who are against interest. Participation banks audit their financial statements to give their customers confidence that they are performing interest-free transactions. This study, it is aimed to investigate the compliance of the financial statements of participation banks, which are subject to public and independent audit, with Islamic banking principles through independent auditing, to present a new audit chart example that includes solutions by revealing the deficiencies and problems, if any. In the study, by applying the secondary data analysis method, the compliance of the independently audited financial statements of the participation banks with the principles of Islamic banking was analyzed. The relevant standards of AAOIFI (Accounting and Auditing Organization for Islamic Financial Institutions) and IFSB (Islamic Financial Services Board) provide international auditing, accounting and service standards on Islamic finance for analysis. Comparison has been made. As a result of the analysis, while the independent audit reports of the participation banks operating in Turkey were prepared, it was observed that there were differences in many items, footnotes and explanations.

Keywords: Participation Banking, Audit in Participation Banks, AAOIFI and IFSB, Independent Audit Report, Interest-Free Principle

Acknowledgement

Bu makale Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü için hazırlanmış olan “Sektörel Gelişimde Bağımsız Denetim ve Kamu Denetimi Birlikteliği: Katılım Bankacılığı Örneği” başlıklı doktora tezinden türetilmiştir.

For Citation: Erden, B. & Yanık, R. (2022). Sektörel Gelişimde Bağımsız Denetim ve Kamu Denetimi Birlikteliği: Katılım Bankacılığı Örneği. *Journal of Academic Value Studies*, 8(3), 204-219. <http://dx.doi.org/10.29228/javs.64254>

Received: 24.08.2022 Accepted: 26.09.2022

This article was checked by *intihal.net*



1. Giriş

İslami finans kavramı genel olarak finansal faaliyet ve işlemlerde İslami kurallara riayet edilmesi olarak tanımlanmaktadır. Konvansiyonel finans sistemi işlemlerini faiz kullanarak gerçekleştirirken, İslami finans sisteminde, faiz yasaklanarak bankalara yatırılan mevduatlar, kâr/zarar esasına göre ticaret ve yatırıma aktarılmaktadır (Sugözü, 2017: 204).

İslami finans sistemi, insan odaklı ve kapsayıcı yaklaşımı ile sadece Müslüman nüfusun çoğunlukta olduğu ülkelerde değil, gelişmiş ve gelişmekte olan diğer ülkelerde de büyük ilerleme sağlamıştır. Bu gelişme sadece rakamsal boyutta olmamıştır. İslami finans faaliyetinde bulunan kuruluş sayısı, hizmet çeşitliliği ve uygulamada bulunan ürün sayısındaki artışla beraber topyekûn bir büyüme gerçekleşmiştir. Bugün dünyada yaklaşık 100 ülkede hizmet veren 1.526 adet İslami finans kuruluşu bulunmakta, bu kuruluşların kontrol ettiği varlıkların değeri ise 3 Trilyon dolara ulaşmıştır. Ancak son on yılda İslami finans kuruluşlarının, konvansiyonel finans kuruluşlarından daha fazla büyümüş olmasına rağmen bu kuruluşların küresel finans piyasasından aldığı pay %2.5'i geçememiştir.

İslami finansın Türkiye'de faaliyete geçmesi ise 1980'li yılların ortasına denk gelmektedir. Türkiye'de ilk önce Özel Finans Kurumu (ÖFK) adı ile faaliyete başlayan bu kuruluşlar isminden kaynaklanan karmaşa ve finans sistemi içine dahil edilememesi nedeniyle 2005 yılında Katılım bankası adını almıştır. Böylece daha kurumsal bir nitelik kazanmışlardır.

Katılım bankaları Türkiye'de faaliyete başladıkları 1980'li yıllardan 2000'li yıllara kadar aktif büyüklük olarak bankacılık sektöründen maksimum %2 civarında pay alabilmişlerdir. 2000-2013 yılları arasında katılım bankalarının bankacılık sektöründen aldığı pay sürekli olarak artarak 2013 yılında %5.5 seviyesine ulaşmıştır. Katılım bankalarının 2013-2017 yılları arasında bankacılık sektöründen aldıkları pay ise %5 oranında yatay bir seyir izlemiştir. Bu bankaların 2017-2019 yılları arasında bankacılık sektöründen aldığı pay tekrar yükselişe geçerek 2019 yılı sonu itibarıyla %6.3 pazar payına ulaşmıştır. Bu kuruluşların, bankacılık sektöründen aldıkları payın son birkaç yılda tekrar yükselişe geçmesinde, kamunun verdiği destek büyük önem taşımaktadır. 2015-2019 yılları arasında, Ziraat Katılım, Vakıf Katılım ve Emlak Katılım bankaları kurularak faaliyete başlamış ve bu alanda hizmet veren banka sayısı altıya ulaşmıştır.

Devlet ve sektör temsilcilerinin hedefi 2025 yılı itibarıyla katılım bankalarının bankacılık sektöründen aldığı payı %15 oranına çıkarmaktır. Ancak kamunun verdiği desteğe rağmen %15'lik pazar payı hedefine ulaşılması mevcut gelişmeler ışığında kolay gözükmemektedir. Bu durumun bazı nedenleri vardır. Bu nedenlerden en önemlilerinden biri katılım bankalarının faaliyetlerini ve yaptıkları işlemlerde konvansiyonel bankalardan farklılıklarını doğru anlatamamalarıdır. Katılım bankalarının faaliyet ve işlemlerinin İslami kurallara uygun olduğu gerçeğinin toplum tarafından daha iyi anlaşılması, yükselen bir piyasa olan İslami finans piyasasından küresel anlamda pay alabilmesi, bankalarımızın uluslararası anlamda rekabetçi şartlarda mücadele edebilmesi adına katılım bankalarının uygulamadaki eksikliklerinin giderilmesi hayati önem taşımaktadır.

Bu çalışmada katılım bankalarının bağımsız denetime tabi tutulan bağımsız denetim raporlarında İslami bankacılık esaslarına uygun olmayan veya uyumsuz olan işlem ve faaliyetler belirlenmeye çalışılacaktır. Bu amaçla katılım bankalarının 2014-2018 yılları arasında düzenlenen bağımsız denetim raporları, denetçi görüşleri ve diğer veriler, nitel araştırma tekniklerinden doküman analizi yöntemi kullanılarak analiz edilecektir. Analiz sonucunda ortaya çıkan bulgular uluslararası İslami denetim standartlarından olan AAOIFI ve IFSB'nin ilgili standartları ile karşılaştırılıp İslami denetim standartları açısından eksik yönler belirlenecektir. Son olarak katılım bankalarına ait mali tabloların İslami denetim standartlarına göre denetlenmesi ve denetim sonuçlarının bağımsız denetim raporlarında gösterilmesi amacıyla Türkiye'de faaliyet gösteren katılım bankalarına yönelik yeni bir İslami denetim tablosu örneği önerilmesi amaçlanmaktadır.

2. Bankalarda Denetim

Bankalar toplumdaki fon fazlasını toplayıp, fon ihtiyacı (kredi) olanlara kullandırarak ülkenin finansal ihtiyaçlarını dengeleyen ve finans sisteminin temelini oluşturan kurumlardır. Bankalar büyük sermaye yapıları, kaydi para oluşturmaları, toplumun kredi hacmini belirlemeleri ve geniş faaliyet alanlarıyla toplumun büyük bir kısmını etkilediklerinden kontrol altında tutulmaları gerekmektedir. Bu kurumlar yeterince denetim altında tutulmazsa 1994 ve 2001'deki gibi ekonomik krizlerle karşılaşılabilir. Bu nedenle bütün toplumu etkileyen finansın bu önemli kurumlarının sürekli denetim altında tutulması sağlanmalıdır (Altay, 2019: 184).



2.1. Geleneksel (Konvansiyonel) Bankalarda Denetim

Bankalar nitelikleri itibariyle anonim şirket hüviyetinde olan ve borsada işlem gören halka açık müesseselerdir. Bankalar, faaliyette bulundukları alan çeşitliliği ve yüksek tutarlı işlemleri nedeniyle, faaliyetleri sürekli olarak denetim altında bulunan kuruluşlardır. Bankalarda denetim, iç denetim ve dış denetim olmak üzere iki şekilde yapılır. İç denetim faaliyetlerini banka bünyesinde bulunan; müfettiş, iç kontrolör vb. personeller yanında bilgisayar denetim sistemleri sayesinde yapılmaktadır. Dış denetim ise BDDK, TCMB, Bağımsız denetim kuruluşları, Maliye Bakanlığı vb. kuruluşlar aracılığıyla yapılmaktadır (Güney, 2012: 172).

2.2 Katılım Bankalarında Denetim Ve Denetimde Yer Alan Kuruluşlar

Katılım bankaları, geleneksel bankalara uygulanan tüm iç ve dış denetimlere tabidir. Ayrıca faaliyetlerinde İslami kuralları esas alması, İslami finans sözleşmesi kaynaklı risklere maruz kalması ve müşterilerine İslami finansal kuralları içeren bir güvence sağlaması gerekliliğinden dolayı ek denetimlere tabi tutulurlar (Ertugay vd., 2019: 1443).

Katılım bankalarının denetiminde, geleneksel bankaların denetiminde yer alan kuruluşlara ek olarak faaliyette bulunan kurumlar ve birimler aşağıdaki gibidir:

Merkezi Danışma Kurulları, Danışma Komiteleri, Türkiye Katılım Bankaları Birliği (TKBB), Faizsiz Finans Koordinasyon Kurulu vb. kuruluşlar.

Türkiye’de katılım bankalarına ait mali tabloların İslami denetim standartları açısından denetlenmesi tavsiye edilmekte ancak zorunlu tutulmamaktadır (Kartal ve Ay, 2019: 83). Bu durum uygulamada eksiklikler oluşturmakta katılım bankalarının mali tablolarının şeffaflığına gölge düşürmektedir. Katılım bankalarının mali tablolarının, bağımsız denetim raporlarının bağımsız denetim şirketleri veya kamu denetim personelleri tarafından İslami denetim standartlarına göre denetlenmemesi makul güvencenin oluşumunda önemli bir eksiklik olarak karşımıza çıkmaktadır.

3. Literatür Taraması

Katılım bankalarının denetimi üzerine yapılan çalışmalar ulusal ve uluslararası yapılan çalışmalar olmak üzere iki grupta incelenmiştir.

Türkiye’de yapılan çalışmaların bazıları aşağıdaki gibidir:

Güler (2006) bankaların başarısız olmalarında, bağımsız denetim kuruluşlarının etkisi olup olmadığını araştırdığı çalışmada, bağımsız denetim kuruluşları ve denetçilerin, banka başarısızlıklarında etkisi olmadığı sonucuna varmıştır.

Özulucan ve Deran (2009) yaptıkları çalışmada, katılım bankalarının ve geleneksel bankaların bankacılık hizmetleri ve muhasebe uygulamalarını karşılaştırmalı olarak inceledikleri çalışmada, bu iki tür bankacılık hizmetleri açısından en önemli farkın bankacılık hizmetlerindeki faizle ilgili olduğunu açıklamışlardır. Mali tabloların sunuluşu ve muhasebe ilkelerine uyum konularında bankalar arasında bir ayrım olmadığı, esasen tek düzen hesap planının içeriği bakımından farklılıklar olduğu ifade edilmiştir.

Çürük (2013) yaptığı çalışmada, Dünyada ve Türkiye’de Katılım bankacılığı modellerini inceleyerek Türkiye’deki uygulamalarda karşılaşılan sorunları tespit ederek çözüm önerileri sunmuştur. Nitel araştırma tekniklerinin kullandığı çalışmada derin görüşme yöntemi ile veriler elde edilmiştir. Çalışma sonucunda, Katılım bankacılığına özel yasal bir düzenlemenin getirilmesi, üniversitelerin İslami finans eğitimi vermesi, danışma kurullarına ilişkin düzenlemelerin yapılması, bankaların şeffaf bir yapıya kavuşturulması gibi yenilikler sayesinde Türkiye’deki katılım bankacılığı uygulamalarında yaşanan sorunlarının çözüme kavuşturulabileceği ifade edilmiştir.

Yahşi (2014) yaptığı çalışmada, Türkiye’de faaliyet gösteren katılım bankaları için risk odaklı bir denetim modeli önermiştir. Katılım bankalarının faaliyetlerini etkileyen dokuz risk türü üzerinde durduğu çalışmada, risk değerlendirmelerinin nasıl yapılması gerektiğini tartışmıştır. Önerdiği modelde Katılım bankasının riskleri analiz edilirken aynı zamanda risk yönetim kalitesinin önemli olduğu ve risk değerlendirmesi işleminde dikkate alınması gerektiğini ifade etmiştir.

Uyar (2015) yaptığı çalışmada, sınırlı bağımsız denetimi ve standartlarını ayrıntılı olarak açıklamaktadır. Bağımsız denetim sürecinde nelerin yapıldığı, nasıl rapor yazıldığını ve sınırlı bağımsız denetim raporlarını incelemiştir. İncelenen dönemde olumsuz görüş ve sonuç bildirmekten kaçınma şeklinde denetim görüşünün olmadığı 2015 yılında 2014 yılına göre şartlı sonuç bildiren raporların sayısında artış olduğu görülmektedir.

Oğuz (2016) yaptığı çalışmada, 2005-2013 döneminde Türkiye’de faaliyet gösteren mevduat bankalarını (kamu, özel sermayeli ve katılım bankaları) gruplandırmıştır. Araştırmada bankalar istatistiksel olarak, aktif büyüklük, krediler, mevduat, sermaye, öz kaynaklar, kâr-zarar, şube ve personel sayısı bakımından karşılaştırılmıştır. Araştırma bulgularına göre aktif büyüklük bakımından kamu sermayeli bankaların aktif büyüklükteki payları azalırken, özel sermayeli ve katılım bankalarının payları artmıştır. Şubelerde personel sayıları azalırken şube sayılarının arttığı görülmüştür. Personel maliyeti ve sermaye artış oranı kamu sermayeli bankalarda düşük bulunurken katılım bankalarında ve özel bankalarda yüksek gerçekleşmiştir. Katılım bankaları kârlılık bakımından en düşük bankalar olurken diğer verilerde değişim, en yüksek oranda gerçekleşmiştir.

Şağbanşua (2016), katılım bankalarındaki danışma kurullarını incelediği çalışmada Türkiye için bir model önerisi getirmiştir. Araştırmada faaliyet gösteren dört katılım bankasının yöneticilerine anket uygulanarak veriler elde edilmiştir. Çalışmada bankaların ürün çeşitliliği, danışma kurulunun var olup olmadığı varsa görev ve yetkilerinin kapsamı, merkezi bir İslami denetim kuruluna ihtiyaç hakkında banka yöneticilerinin görüşleri alınmıştır.

Pabuçcu (2017) katılım bankaları ile geleneksel bankaların kârlılık durumlarını analiz ettiği çalışmasında, katılım bankalarının karlılığının büyük oranda murabaha ürününe dayandığını ve kâr-zarar ortaklığı temeline dayanan ürünlerin katılım bankaları tarafından yeterince kullanılmadığı sonucuna varmıştır. Ayrıca katılım bankalarının kullandığı ürünlerin fıkhi uygunluğuna karar veren fetva birimlerinin standardizasyonun önemini vurgulamıştır.

Gündoğdu (2017) yaptığı çalışmada, Türk Bankacılık sisteminde denetlemenin etkinliğini bankacılık kanunu, KHK’lar ve Ek tebliğler ile ölçmüştür. Araştırma sonucunda 1980 sonrasında Türk bankacılık sektörüne yönelik, düzenleme ve denetlemedeki yasal etkinliğin arttığı sonucuna ulaşmıştır. Borç verme, yöneticilerin durumu, raporlama kategorilerinde etkinlik puanı düşük çıkmıştır.

Kartal (2017) bankaların denetim komitelerinin yeterliliğini araştırdığı çalışmasında, denetim komitelerinin sorumluluk alanları detaylı bir şekilde açıklamış ve Türk bankacılık alanında, denetim komitelerinin gelişimi için fırsatlar bulunduğu sonucuna varmıştır.

Tekçam (2017) yaptığı çalışmada, Türkiye’de Katılım bankalarının uyum denetimini inceleyerek bir model önerisi geliştirmiştir. Çalışma sonucunda AAOIFI faizsiz bankacılık standartlarının incelenerek Türkiye’ye uyumlaştırılmasının önemli olduğu, bankalarda oluşturulan danışma kurullarının görev ve yetkilerine ilişkin düzenlemelerin yapılmasının ve merkezi bir üst kurulun oluşturulmasının katılım bankacılığının gelişimi için önemli olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Ertaş (2018) çalışmasında, 2000’li yıllarda yaşanan krizler ile güven problemi yaşayan bağımsız denetim faaliyetlerinin, ulusal ve uluslararası yapılan düzenlemelerle, etkinliğinin artıp artmadığını araştırmıştır. Çalışma sonucunda bağımsız denetim alanında yapılan düzenlemelerin, genel olarak başarıya ulaştığı sonucuna varılmıştır.

Kaban (2018) yaptığı çalışmada, bankalarda merkezden denetimin hilelerin ortaya çıkarılmasında ve önlenmesinde etkisini araştırmıştır. Çalışmada nitel araştırma teknikleri kullanılmıştır. Türkiye’de halka açık bir bankada gönüllülük esasına göre belirlenen 14 yönetici ile yarı yapılandırılmış görüşme yöntemi kullanılarak veriler elde edilmiştir. Görüşme ve doküman analizi teknikleri ile toplanan veriler analiz edilmiştir. Araştırma sonuçlarına göre merkezi denetim, yerinden denetim faaliyetlerinin süresini ve yoğunluğunu azaltacak, muhasebe kaydı oluşturan kredi usulsüzlüklerinin tespitinde etkili bir sistem olarak kabul edilmektedir.

Uluslararası alanda yapılan çalışmalardan bazıları aşağıdaki gibidir:

Mustafa (2003) çalışmasında, finansal tablo hazırlayıcılarının görüşlerini geliştirmekte olan bir piyasa ekonomisi bulunan Sudan’a göre incelemiştir. Sudan’daki İslami bankalar için muhasebe standartlarının uygulanmasına ilişkin dış denetçiler çalışmanın kapsamını oluşturmuştur. Veri toplama yöntemleri olarak anket, görüşme ve doküman incelenmesi kullanılmıştır. Ayrıca çalışmada, ABD ile Sudan ülkelerini karşılaştırmış ve birçok noktada farklılıklar olduğu sonucuna varmıştır.

Al- Baluchi (2006) yaptığı çalışmada, Katılım bankalarının faaliyet raporlarında AAOIFI standartlarının ve diğer banka özelliklerinin bilgilendirme düzeyine etkisini araştırmıştır. Potansiyel belirleyicileri olarak hipotezlenen



değişkenleri tanımlamak amacıyla 1997-2002 yıllarının veri setleri kullanılarak çoklu regresyon analizi ile analiz gerçekleştirilmiştir. Katılım bankaları ve ülkeye özgü özellikler arasındaki ilişkiyi analiz etmek amacıyla hem parametrik hem de non-parametrik testler kullanılmıştır. Sonuçlar, AAOIFI standartlarının uygulanmasından sonra bilgilendirme düzeyinde, gönüllü açıklama seviyesinin arttığını göstermektedir.

İmran vd. (2012) çalışmalarında, İslami bakış açısından denetimi ve Kalkınma bankalarında uygulanan denetim çalışmalarını Bangladeş'te faaliyet gösteren beş İslami Banka'da yaptıkları çalışma ile araştırmışlardır. Çalışma, yapılandırılmış bir ankete dayanarak görüşme yöntemiyle toplanan birincil verilere dayanmaktadır. Çalışma sonucunda İslami esaslara göre denetimin önemli olduğu ve İslami denetimi yapacak bağımsız denetçilerin, şeffaf ve profesyonel olmasının önemi vurgulanmıştır.

Kamla ve Rammal (2013) yaptıkları çalışmada, on dokuz katılım bankasının yıllık raporlarının ve web sitelerinin içerik analiz yöntemiyle sosyal adaletle ilgili açıklamalarını analiz etmişlerdir. Çalışmanın bulguları katılım bankalarının açıklamalarının, şeriatın öğretilerine bağlı oldukları iddiasıyla dini karakterlerini vurguladığını bununla birlikte, yoksulluğun ortadan kaldırılması veya sosyal adaletin artırılması ile ilgili planlar veya inisiyatifler hakkında özel veya ayrıntılı bilgi içermediğini göstermektedir.

Kasım ve Sanusi (2013) yaptıkları çalışmada, şeriat denetimi, denetçi nitelikleri ve bağımsızlık standartları konusunda Malezya'daki İslami finans kurumlarından (IFI) şeriat uyum/denetim sürecine doğrudan ya da dolaylı olarak müdahil olan uygulayıcıların bakış açısını incelemiştir. Çalışma bulguları Malezya'da faaliyet gösteren katılım bankalarının şeriat denetim uygulamaları için uygun şekilde yönlendirilmiş şeriat standartlarına ve profesyonel şeriat denetçilerine ihtiyaç duyduğunu ortaya koymaktadır.

Shafii ve arkadaşları (2014) araştırmalarında, Malezya'daki İslami Bankalarda şeriat denetimi konusunda lisans öğrencilerinin algısını araştırmışlardır. Bulgular, Şeriat denetimi dersleri alan öğrenciler ile almayanlar arasında anlamlı bir fark olduğunu göstermektedir. Araştırma sonuçları gelecekte katılım bankacılığı sektöründe çalışma ihtimali yüksek olan öğrencilerin şeriat denetimi kavramını bilmediklerini, denetim sürecinin sadece finansal tabloların denetimiyle sınırlı kalmaması gerektiğini ve öğrencilerin bu konuda öğrenmeye istekli olduklarını göstermektedir.

Turner (2016) yaptığı çalışmada, müşteri firma yöneticilerinin ve kurullarının denetim firması ile bir anlaşmayı kolaylaştırmak için hangi stratejileri kullanabileceğini belirlemek ve etkin bir şekilde ilgili kanıtların toplanması ve yönetimine destek sağlamak için sorumluluklarını etkin bir şekilde nasıl yerine getireceğini araştırmıştır. Çalışmada elde edilen bulgular, yüksek kaliteli bir denetimin sağlanmasında yönetimin önemli rolü olduğunu ve bilgileri geliştirerek sosyal değişimi destekleyebileceğini göstermektedir. Denetim sürecine ilişkin iyileştirilmiş denetim, yatırım harcamalarının mali tablolara ve sermaye harcamaları yoluyla ekonomik büyümeye olan güvenini artırmaktadır. Araştırma da ayrıca kalitesiz mali tablo denetiminin bilgi üzerinde olumsuz etkiye sahip olduğu ifade edilmektedir.

Uluslararası yazında 2018 yılında katılım bankaları ile ilgili yapılan çalışmalar incelendiğinde: AAOIFI standartlarının uygulanmasını Bahreyn ve Katar Katılım bankalarıyla karşılaştıran (Sulaiti vd. 2018) katılım bankalarının finansal, sosyal ve şeriat açısından hesap verebilirliğinin belirlenmesini amaçlayan (Sherif vd. 2018), İslami bankaların risk denetimi uygulamalarını araştıran (Srairi, 2018) İslami Bankaların Kurumsal Yönetim (KY) kalitesinin ölçülmesini ve finansal performans üzerindeki etkisini değerlendirmeyi amaçlayan (Ajili ve Bouri, 2018) çalışmalar bulunmaktadır. Yatırımla ilgili risk yönetimi uygulamalarını Bangladeş'te İslami bankalar bağlamında araştıran çalışmada bu alanda yapılan çalışmalardandır (Nawaz ve Farzana, 2018).

Alan yazında kamu denetimine tabi ve BDDK'nın yetki verdiği bağımsız denetim şirketlerince bağımsız denetime tabi katılım bankalarının mali raporlardaki hesap gruplarının ve hesap kalemlerinin bağımsız denetim teknikleri kullanılmak suretiyle İslami bankacılık açısından sakıncalı ve uyumsuz yönlerini belirlemeye yönelik bir çalışmaya rastlanmamıştır. Bu çalışmanın bu açıdan literatüre önemli bir katkı sağlayacağı ve bu alandaki açığı kapatacağı düşünülmektedir.

4. Türkiye'de Kamu Denetimi ve Bağımsız Denetime Tabi Katılım Bankalarına Yönelik Araştırma ve Analiz

4.1. Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın amacı, BDDK murakıpları tarafından kamu denetimine ve bağımsız denetime tabi tutulan katılım bankalarının mali raporlarının bağımsız denetimi aracılığıyla İslami bankacılık konseptine uygunluğunun araştırılması, eksikleri ve problemleri ortaya koyarak çözüm önerileri sunmaktır. Ayrıca Türkiye’de faaliyette bulunan katılım bankalarına ait mali tabloların bağımsız denetiminde yeni bir İslami denetim test tablosu önerisi sunmaktır.

4.2 Araştırmanın Kapsamı

Araştırma, Türkiye’de 2014-2018 yılları arasında faaliyet gösteren, günümüzde de faaliyetlerine devam eden beş katılım bankasının mali tablolarının bağımsız denetim raporlarını ve finansal tablolarını kapsamaktadır. Katılım bankalarının finansal tabloları ve bağımsız denetim raporları, bankaların web sayfalarından ve Türkiye Katılım Bankaları Birliğinden alınmıştır.

Vakıf Katılım Bankası, 27.02.2015 tarih ve 6205 sayılı kuruluş izniyle 25.06.2015 tarihinde bir anonim şirket olarak kurulmuş, 17.02.2016 tarihinde Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu'ndan faaliyet izni almıştır.

Ziraat Katılım Bankası, 15.10.2014 tarih ve 29146 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan 10.10.2014 tarih ve 6046 sayılı izniyle kurulmuştur. Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulu'nun 14.05.2015 tarih ve 29355 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan 12.05.2015 tarih ve 6302 sayılı kararı ile faaliyet izni almıştır.

Bu nedenle Kuveyt Türk, Albaraka Türk ve Finans Katılım Bankaları için 2014-2018 dönemine ait finansal tabloları incelenmiştir. Ziraat Katılım Bankası Faaliyet izni aldığı 2015 yılından itibaren 2015-2018 dönemine ait finansal tabloları ve Vakıf Katılım Bankası ise faaliyet izni aldığı 2016 yılından itibaren 2016-2018 dönemine ait finansal tabloları incelemeye alınmıştır.

4.3 Araştırmanın Metodolojisi

Bu çalışmada nitel araştırma teknikleri kullanılmıştır. Doküman analizi kullanılarak elde edilen ikincil verilerin analizi yapılmıştır.

4.3.1 Doküman Analizi

Doküman analizi, araştırılacak konu ile ilgili bilgi içeriğine sahip kaynakların analizini içeren, kayıt veya belgelerin, veri kaynağı olduğu özneliği sağlayan sistemli analiz yöntemidir. Doküman analizinin başarılı olması için konuyla ilgili belgelerin bulunması, incelenmesi (Yıldırım ve Şimşek, 2006:188) belli durum veya görüşleri ortaya çıkartacak bir sonuca varılabilmesi için gerekli düzenlemelerin yapılması ve elde edilen verilerin detaylı bir şekilde incelenmesi gerekmektedir (Karasar, 2007:166).

Doküman analizi dokümanlara ulaşma, orijinalliğini kontrol etme, dokümanları anlama, veriyi analiz etme ve veriyi kullanma aşamalarından oluşmaktadır. Kurumların yayınladığı yıllık raporlar, muhasebe kayıtları, sunumlar ve resmi belgeler yöntemde veri olarak kullanılmaktadır (Forster, 1994:150). Dokümanlar tek başına analiz için kullanıldığında veriden örneklem seçilir, kategoriler oluşturulur veya araştırmanın amacına uygun birimler belirlenir.

Bu çalışmada Katılım bankalarının bağımsız denetim Raporunda yer alan muhasebe politikaları ve finansal tablolardaki bilgilerin Türkiye Muhasebe Standartları (TMS) ve Bağımsız Denetim Standartları (BDS) kapsamında nasıl oluşturduğu ve İslam açısından hesap kalemlerinin uygun olup olmadığı doküman analizi yöntemiyle incelenmiştir.

Bu çalışmada cevabı aranan sorular aşağıda belirtilmiştir.

Kamu denetimi ve bağımsız denetime tabi olan katılım bankalarının bağımsız denetim raporları ve finansal tablolarında İslami bankacılık çalışma prensiplerine göre hata, hile, uyumsuzluk ve eksiklik var mıdır?

Kamu denetiminden geçen katılım bankalarının BDDK verileri ile Bağımsız denetim raporları arasında farklılıklar var mıdır?

Katılım bankaları hangi muhasebe politikalarını uygulamaktadır?

Katılım bankaları hangi muhasebe standartlarına uygun kayıt yapmaktadır?

Katılım bankalarının uyguladıkları muhasebe politikaları ve standartlar AAOIFI ve IFSB standartlarıyla farklılıklar gösteriyor mu?



En çok işlem gören bankacılık hizmet ürünleri İslam ilkelerine uygun muhasebe kayıtlarına göre kayıt altına alınıyor mu?

Katılım bankalarına ait bağımsız denetim raporlarında İslami bankacılık esasları dikkate alınarak yeni bir İslami denetim tablosu örneği uygulanmalı mı?

Yukarıda belirtilen ve çalışma esnasında ortaya çıkan soruların cevaplarına ulaşmak için aşağıda belirtilen araştırma aşamaları gerçekleştirilmiştir;

Çalışmanın ilk adımında Türkiye’de faaliyet gösteren beş katılım bankasının 2014 ve 2018 dönemine ait dört çeyrekte hazırlanan sınırlı denetim raporları ve yıllık hazırlanan bağımsız denetim raporları incelenerek verilen denetim görüşü analiz edilmiştir. Bu kapsamda beş banka için toplamda 88 adet denetim raporu incelenmiştir.

İkinci adımda üç özel katılım bankasının; Albaraka Türk, Kuveyt Türk ve Finans Katılım Bankalarının 2014 ve 2018 yılları, 2015 yılında faaliyete başlayan Ziraat Katılım Bankasının 2015-2018 yılları ve 2016 yılında faaliyete başlayan Vakıf Katılım bankasının 2016-2018 yılları muhasebe politikaları, bilanço kalemleri, gelir tablosu kalemleri, nazım hesapları ve diğer verileri doküman analiz yöntemi kullanılarak analiz edilmiştir. İslami bankacılık esaslarına uyumsuz olan, açıklama ve dipnotlarda yeterli bilgi sunulmayan, faize bulaşma ihtimali bulunan hesaplar tüm katılım bankaları ve ilgili tüm dönemler için tek tek tespit edilmiştir.

Bir sonraki adımda doküman analizi sonucu ortaya çıkan tüm sorunlu işlem, faaliyet ve politikaların AAOIFI ve IFSB standartlarıyla uyumu farklılıkları ve eksiklikleri karşılaştırmalı olarak ele alınmıştır. Son olarak Türkiye’de faaliyette bulunan katılım bankalarının İslami denetimden geçmiş mali tablolarına ait bilgilerin bağımsız denetim raporlarında yer almasına yönelik örnek bir İslami denetim tablosu oluşturulmuştur.

4.4 Katılım Bankalarının Bağımsız Denetim Rapor Analizleri

Bu aşamada Albaraka Türk, Kuveyt Türk ve Türkiye Finans Katılım Bankalarının 2014-2018 yılları arasındaki, 2015 yılında faaliyetlerine başlayan Ziraat Katılım Bankasının 2015-2018 ve 2016 yılında faaliyete geçen Vakıf Katılım Bankasının 2016-2018 yılları arası bağımsız denetim raporlarında yer alan muhasebe politikaları ve mali tablolarında yer alan bilgilerin katılım bankaları çalışma sistemine uygunluğu, eksik yönleri ve düzeltilmesi gereken bilgiler doküman analizi yöntemi ile belirlenmeye çalışılacaktır. Katılım bankaları tek tek analize tabi tutulacaktır.

4.5. Bulguların Değerlendirilmesi

Katılım bankalarının finansal tablo analizlerinden ve denetim raporlarından elde edilen bulguların değerlendirmesi aşağıda yer almaktadır.

1. Katılım bankalarının, bankacılık hizmet ürünleri ve finansal tabloları İslam ilkelerine uygun olarak kayıt altına alınıyor mu?

Türkiye’de bankaların mali tablolarının hazırlanmasında ve saklanmasında 2006 yılında 5411 sayılı Bankalar Kanunu’nda 26333 sayılı karar esas alınmaktadır. Türkiye’de bankaların mali tabloları, Türkiye Muhasebe Standartları (TMS) ve Türkiye Finansal Raporlama Standartları (TFRS)’na uygun olmalıdır. 2012 yılından itibaren ise bankaların, bağımsız denetimden geçmiş mali tabloları düzenli olarak kamuoyuna açıklanmaktadır. Bankalar sadece 5411 sayılı Bankacılık Kanunu’na değil, Türk Ticaret Kanunu ve Türk Vergi Mevzuatına uygun hareket etmek zorundadır.

Katılım bankalarının özel olarak uyguladıkları bir muhasebe sistemi veya standart bulunmamaktadır. Konvansiyonel bankalarla aynı hükümlere tabidir. Bu çalışmada katılım bankalarının mali tablolarına bağlı olarak düzenlenen bağımsız denetim raporları üzerinde yapılan doküman analizinde bazı hesap kalemlerinde ve bankacılık ürünlerinde AAOIFI standartlarına ve/veya IFSB standartları dikkate alındığında farklılıklar olduğu görülmektedir. Bu farklılıklar aşağıda belirtilmiştir.

Tablo 1. Katılım Bankalarının 2014-2018 Yılları Arasında Elde Ettikleri Zorunlu Karşılık Gelirleri Tablosu

Hesap Adı	Banka Adı	2014	2015	2016	2017	2018
Zorunlu Karşılık İşlemlerinden Elde Edilen Gelirler	Albaraka Türk	492	10.263	18.811	32.547	58.557
	Kuveyt Türk	275	9.234	25.600	50.595	92.411
	Türkiye Finans	529	10.733	28.500	39.742	83.763
	Vakıf Katılım	-	-	819	9.287	23.290
	Ziraat Katılım	-	330	4.359	16.396	37.081

Tablo 1’de katılım bankalarının 2014-2018 yılları arasında zorunlu karşılık işlemlerinden elde ettiği gelirler gösterilmektedir. Zorunlu karşılık işlemlerinden beş yılda toplam olarak en fazla geliri elde eden bankalar Türkiye finans ve Kuveyt Türk katılım bankalarıdır. En az geliri elde eden ise en son faaliyete başlayan Vakıf katılım bankasıdır. Ziraat katılım bankası faaliyete başladığı 2015 yılında faaliyete başladığı için 2014 yılında Vakıf katılım bankası da 2016 yılında faaliyete başladığı için 2014 ve 2015 yıllarında tabloda zorunlu karşılık geliri bulunmamaktadır.

Katılım bankaları topladıkları fonların belirli bir oranını TCMB Zorunlu karşılıklar hakkındaki tebliğ uyarınca TCMB bünyesinde tutmakla yükümlüdürler. İlgili kanun gereğince TCMB tarafından bankalara zorunlu karşılık tutarınca bir ödeme yapılmaktadır. Elde edilen bu gelir İslami bankacılık esaslarınca faiz geliri kabul edilmekte ve katılım bankacılığı çalışma prensiplerine aykırı bir gelir olarak değerlendirilmektedir. AAOIFI standartlarında (AAOIFI, Standart No 6: Faizli Bankanın Faizsiz Bankaya Dönüşmesi) Merkez bankasında mevduat karşılığı tutulacak fonların ve likit temin elde etme amacıyla elde edilen fonların faiz karşılığı olamayacağı belirtilmiştir (AAOIFI Faizsiz Finans Standartları, 2015: 156). AAOIFI zorunlu karşılıkların nakit karşılık olarak değil fıkha uygun senet benzeri teminatlarla bu işlemin yapılmasını önermiştir. IFSB Standartlarında (IFSB 17, 2015: 2) İslami finans kuruluşları zorunlu karşılıklar, kredi kartları ve diğer benzeri fonlardan mecburen elde ettikleri gelirleri hangi hayır işlerinde kullandıklarını dipnotlarda açıklaması gerektiğini bildirmiştir.

Zorunlu karşılık gelirleri faiz geliri olarak kabul edilmekte, katılım bankaları bu elde ettikleri zorunlu gelirlerin enflasyondan fazla olan kısımlarını sosyal sorumluluk faaliyetlerinde kullandıklarını ve finansal tablolara aktarmadıklarını bildirmektedir. Katılım bankacılığına ait işlem ve raporların şeffaflığı açısından önceki yıllarda elde edilen zorunlu karşılık ve benzeri gelirlerin bir sonraki dönem veya yıllarda hazırlanan bağımsız denetim raporlarında nerelerde kullanıldığının açıkça belirtilmesinin uygun olacağı düşünülmektedir.

Tablo 2. Türev Finansal Borçlar Hesabı

Hesap Adı	Banka Adı	2014	2015	2016	2017	2018
Türev Finansal Borçlar	Albaraka Türk	-	-	88	6.418	1.545
	Kuveyt Türk	25.885	71.523	119.727	80.697	169.333
	Türkiye finans	9.482	33.354	32.357	27.518	62.380
	Vakıf Katılım	-	-	2.094	1.855	19.641
	Ziraat Katılım	-	-	-	6.280	6.145

Tablo 2’de katılım bankalarının türev finansal borçlar hesabının 2014-2018 yılları arasındaki gelişimi görülmektedir. Albaraka Türk katılım bankasının türev finansal borçlanma araçlarının 2014 ve 2015 yılında kullanmadığı görülmektedir. Türkiye Finans ve Kuveyt Türk katılım bankalarının 2014 yılından 2018 yılına kadar türev finansal borçlanma araçlarını kullandığı görülmektedir. En fazla türev borçlanma araçlarını kullanan banka 2014 yılından 2018 yılına kadar Kuveyt Türk bankası olmuştur. Ziraat katılım bankasının açıldığı 2015 ve 2016 yıllarında türev finansal borçlanma araçları bulunmazken Vakıf katılım bankasının ise faaliyete başladığı 2016 yılından itibaren her yıl türev borçlanma araçlarını kullanmıştır. Türev borçlanma araçlarını en az kullanan bankanın Ziraat katılım bankası olduğu görülmektedir.

Türev finansal araçlar futures, forward, opsiyonlar ve swap sözleşmeleri şeklinde oluşmaktadır. Swap sözleşmesi, para ve faiz swapları olarak iki şekilde olmaktadır. Katılım bankalarının denetim raporu incelendiğinde genel olarak türev işlemleri portföyünün, vadeli döviz alım satım, vadeli kıymet alım satım ve swap sözleşmelerinden oluştuğu görülmektedir. Türev finansal araçlar, ilk kayda alımında sözleşme tarihindeki gerçeğe uygun değeri ile muhasebeleştirilmekte ve sonraki raporlama dönemlerinde gerçeğe uygun değerleri ile yeniden hesaplanarak mali tablolara yansıtılmaktadır.

Türev araçlarla ilgili kayıtların TMS’ye uygun olduğu görülmektedir. Fakat swap işlemlerinin faiz sözleşmesi olma ihtimali bulunduğundan bunun net olarak açıklanmadığı görülmektedir. AAOIFI standartlarında (AAOIFI, Standart No: 21) türev ürün niteliğindeki, Vadeli İşlem Sözleşmeleri ve Opsiyon sözleşmelerinin caiz olmadığı hükmü verilmiştir (AAOIFI, Standart No; 20:540). Dayanak bir varlığa göre fiyatlandırılarak menkulleştirilen (kira sertifikası gibi) sermaye



piyasası araçlarının ihracı caiz görülmüştür (AAOIFI, Standart No: 17). AAOIFI standartları genel itibariyle faiz swaplarını caiz görmemiştir. Döviz ve vadeli bedelli swaplarda ise bir noktaya kadar uygunluk verilmiştir.

IFSB standartlarında ise vadeli işlem sözleşmelerine, sözleşmeye konu olan fiyat ve miktarın en az birinin sözleşme başlangıç tarihinde teslim edilmesi şartıyla bu işlem caiz görülebilir diye açıklanmıştır (IFSB Working Paper Series, 2019: 7). Opsiyon satışında ücretlendirme uygun görülmez. IFSB standartlarında, konvansiyonel bankalardaki döviz swap işleminin yerine, İslami murabaha sözleşmeleri içeren döviz swap işlemini onaylanmıştır. Ancak burada vadeli işlemlerde olduğu gibi geleneksel döviz swapının aksine mallar veya paranın başlangıçta teslimini öngörür. Katılım bankaları swap işlemlerini hangi yöntemlerle gerçekleştirdiğini denetim raporlarında detaylı olarak açıklamalıdır.

Tablo 3. Krediler ve Kredi Benzeri Alacaklar Hesabı

Hesap Adı	Banka Adı	2014	2015	2016	2017	2018
Krediler ve Kredi Benzeri Alacaklar	Albaraka Türk	16.183.692	19.505.392	22.722.054	25.193.463	26.184.989
	Kuveyt Türk	21.366.880	27.171.901	30.179.226	38.686.230	45.865.291
	Türkiye Finans	23.056.422	27.114.891	25.699.683	25.438.310	29.825.791
	Vakıf Katılım		-	3.005.767	9.674.397	13.610.323
	Ziraat Katılım	16.183.692	19.505.392	22.722.054	25.193.463	26.184.989

Tablo 3 incelendiğinde, Krediler ve Kredi Benzeri Alacaklar Hesabının 2014-2018 yılları arasındaki hareketleri görülmektedir. En çok kredi alacağı olan banka 2017 yılında 45.865.291 TL ile Kuveyt Türk Katılım bankası olarak görülmektedir. Ziraat ve Vakıf Katılım bankalarının 2015 ve 2016 yıllarında faaliyete geçmesi nedeniyle kredi alacağı diğer bankalara göre daha az olmuştur. Dikkat çeken bir diğer husus ise kredi alacağının, yıllar itibariyle tüm bankalarda artış seyri göstermesidir. Kredi ve kredi benzeri alacakların AAOIFI ve IFSB Standartları ile karşılaştırılması alınan krediler grubu ile birlikte yapılacaktır.

Tablo 4. Alınan Krediler Hesabı

Hesap Adı	Banka Adı	2014	2015	2016	2017	2018
Alınan Krediler	Albaraka Türk	3.215.988	4.104.688	4.424.195	5.411.969	6.852.093
	Kuveyt Türk	6.303.898	7.511.679	8.036.821	9.031.509	10.142.889
	Türkiye Finans	8.569.415	8.657.646	10.256.573	9.683.679	12.014.618
	Vakıf Katılım		-	199.278	1.270.654	3.691.339
	Ziraat Katılım		163.905	1.287.221	2.607.114	3.361.874

Tablo 4'te alınan krediler hesabı katılım bankaları için görülmektedir. Katılım bankalarının alınan krediler hesabının yıllar itibariyle dalgalı bir seyir izlediği ve 2018 yılı itibariyle en çok kredi alan bankanın Türkiye Finans katılım bankası olduğu görülmektedir. 2018 yılı itibariyle en düşük kredi alan banka ise Ziraat katılım bankasıdır.

Tablo 3 ve 4'de görüldüğü gibi tüm bankaların kredi ve kredi benzeri alacağı ve alınan krediler hesabının aktif olduğu görülmektedir. Kredilerle ilgili işlemlerin Türkiye'de bankalarla ilgili yasa yönetmelik ve standartlara uygun olarak hazırlandığı incelenen denetim raporlarından anlaşılmaktadır. Bununla birlikte bu hesapların faiz içeriğine sahip olması ihtimali söz konusu olduğundan AAOIFI'da ilgili standartlar incelenmiştir. Bu bağlamda Murabaha (Standart No: 8:200), Kredi Anlaşmaları (Standart No: 37:906), Likit Temini ve Kullanırımı (Standart No: 44), Sendikasyon Finansmanı (Standart No: 24) ele alınmıştır.

AAOIFI'da faizli kredi ile likit temini ve kullanımının caiz olmadığı hükmü yer almaktadır. Faizli olarak gerçekleştirilen likit temini ve kullanımının doğrudan yapılması veya borçlu cari hesap ya da faizli yahut komisyonlu kredi limitleri yoluyla olması aynı hükme tabi tutulmaktadır. İlgili resmî denetleme ve düzenleme kurumları tarafından, faizsiz finans kurumlarına likit desteği sağlanacağı zaman fıkhi bakımdan mübah olanın mudârebe ve yatırım vekaleti olduğu ve bu yollara başvurulması gerektiği belirtilmektedir (AAOIFI Standart No: 44:1055).

Katılım bankaları uluslararası kuruluşlardan kredi temin ederken veya bir projeyi desteklerken sendikasyon yöntemine başvurabilirler. Sendikasyon konsorsiyumlarını oluşturan kuruluşların İslami finans kuruluşları olması esas olsa da konvansiyonel bankalarla da konsorsiyum kurulabilir. Fakat burada esas olan faaliyetlerin fıkha uygun olması ve konsorsiyum yönetiminin katılım bankalarında olmasıdır (AAOIFI, Standart No 24:625). Katılım bankalarının Merkez Bankası'ndan elde edeceği likiditenin faizsizlik ilkesine uygun, emtia murabaha sözleşmesinden oluşmasının gerekliliğini ifade etmişlerdir (AAOIFI, Standart No: 6:156).

Krediler nakdi ve gayri nakdi olarak iki gruba ayrılmaktadır. Nakdi kredilerin, para borcu (karz-ı hasen), sermaye ortaklığı (müşâreke) ve emek sermaye ortaklığı (mudârebe) gibi nakit harcanması şeklinde olabileceği açıklanmaktadır. Mudârebe ve müşârekenin, kasıt ve kusuru olmadığı sürece müşteriyi borçlu kılmadığı ifade edilmektedir. Murâbaha ve finansal kiralama benzer şekilde mal ya da menfaatin sözleşmeye konu edilmesiyle de olabileceği belirtilmektedir (AAOIFI, Standart No: 37: 907).

(IFSB 17, 2015: 43) İslami finans kuruluşlarının Mudaraba, azalan müşareke, icara, murabaha, istisna ve salam adlı İslami finans ürünleri üzerinden kredi kullanabileceğini, kredilerde teminat ve ipotek alabileceklerini ayrıca İslami bankacılık esaslarına uygun kredi riskini azaltıcı teknikler kullanabileceklerini açıklamıştır. İslami finans kuruluşlarının Merkez Bankası'ndan İslami bankacılık ilkelerine uygun faizsiz likidite temin edebilmesi gerektiğini belirtmiştir.

Tablo 5'te katılım bankalarının para piyasalarından yaptıkları borçlanma tutarları gösterilmektedir. En az borçlanmayı Vakıf katılım bankası, en çok borçlanmayı ise Ziraat katılım bankası gerçekleştirmiştir. Vakıf katılım ve Türkiye Finans Katılım bankası 2018 yılında para piyasalarına borçlanmamıştır.

Tablo 5. Para Piyasasına Borçlar Hesabı

Hesap Adı	Banka Adı	2014	2015	2016	2017	2018
Para Piyasasına Borçlar	Albaraka Türk	116.740	770.959	492.784	340.000	771.957
	Kuveyt Türk	708.743	711.542	1.219.873	750.524	188.003
	Türkiye Finans	652.629	972.544	547.774	510.534	-
	Vakıf Katılım	-	-	40.832	370.258	-
	Ziraat Katılım	-	48.536	133.668	2.607.114	864.414

Tablo 5'te görüldüğü üzere katılım bankaları genellikle borçlanmak üzere para piyasası araçlarını kullanmışlardır. Bu konu ile birlikte; Satılmaya hazır finansal varlıklar grubu ile Vadeye kadar elde tutulacak yatırımlar grupları da ele alınacaktır.

Para piyasası borçlanma araçları, repo ve ters repo işlemleri, TCMB tarafından ihraç edilen likidite senetleri, TCMB tarafından çıkarılan kira sertifikaları, sukuk, tahviller, hazine bonoları, finansman bonoları, menkul kıymetleştirilmiş varlıklar, gelir ortaklığı senetleri vb. borçlanma araçlarından oluşur. Bu borçlanma araçlarından Kira sertifikası ve sukuk hariç diğerleri konvansiyonel piyasa araçlarıdır. Katılım Bankalarının bu ürünlerden hangilerini hangi şartlarla kullandıklarını dipnotlarda açıklamaları gerekir. İnceleme sonucunda katılım bankalarının genellikle, para piyasasına borçlanma işlemlerinin detayları hakkında bilgi sunmadıkları görülmüştür. AAOIFI'da tahvil, bono, repo ve ters repo işlemleri maddi varlıkların akit konusu olmaması, sadece rehin olarak kalması nedeniyle bu borçlanma araçları caiz görülmemiştir. Bu araçlar yerine caiz kabul edilen finansal araçların kullanılması uygun görülmüştür (AAOIFI, Standart No 58:1298). IFSB'de herhangi bir mülkiyet hakkı olmayan yalnızca borcu temsil eden borçlanma araçları yerine mülkiyet hakkı sunan şeri temellere dayanan finansal araçlara uygunluk verilmiştir (IFSB, Standart No 19:1).

Tablo 6'da bankaların kredi alacaklarından takibe düşen krediler görülmektedir. En fazla kredi alacağı olan banka Kuveyt Türk olmasına rağmen takipteki krediler hesabının Türkiye Finans ve Albaraka Türk bankalarından daha az olduğu görülmektedir. En az takipteki krediler Vakıf bankasında yer alırken takipteki krediler hesabı en fazla olan banka ise Türkiye Finans Katılım Bankası olmuştur.

Tablo 6. Takipteki Krediler Hesabı

Hesap Adı	Banka Adı	2014	2015	2016	2017	2018
Takipteki Krediler	Albaraka Türk	326.975	468.413	1.105.954	1.212.610	1.888.547
	Kuveyt Türk	481.195	442.519	748.062	714.130	1.179.767
	Türkiye Finans	597.317	1.250.842	1.394.324	1.414.992	1.732.682
	Vakıf Katılım		-	3.647	15.438	245.988



	Ziraat Katılım	-	2	10.483	34.841	240.160
--	----------------	---	---	--------	--------	---------

İnceleme konusu bankaların yukarıda ki tablo 6'da görüldüğü şekliyle kredilerden takibe düşenler bulunmaktadır. Bu katılım bankalarının kredilerin ödenmemesi durumunda bir cezai uygulama olarak farklı oranlarda tutar aldıkları görülmektedir. AAOIFI'da borçluya, borcunu vadesinde ödemeyip geciktirmesi durumunda nakdî veya ayni olarak bir bedel ödemesini şart koşmanın, müşteri ile düzenlenen sözleşmeye cezai şart maddesi koymanın caiz olmadığı hükmü yer almaktadır. Ayrıca sözleşmede cezai şart olarak ileri sürülen bedelin miktarının belirtilmesi ile belirtilmemesi arasında bir fark olmadığı yer almaktadır. Cezai şart olarak ileri sürülen tutarın mahrum kalınan kâr veya paranın değerinin değişmesi karşılığında olması arasında da bir fark olmadığı açıklanmaktadır (AAOIFI, Standart No: 3: 90).

IFSB Standartlarında, Katılım bankaları kredi ve kredi kartları için teminat alabilir, kredi ile ilgili riski görürse tedbir alabilir ancak kasıtlı olmayan temerrüde düşme ve borç ödememe durumunda borç artırarak yeniden yapılandırma yapması ve takip işlemlerinden dolayı gelir elde etmeye icazet verilmemiştir (IFSB 16, 2015: 46).

İnceleme konusu bankaların banka kartı ve kredi kartı ürünlerini kullandıkları görülmektedir. AAOIFI'da banka kartlarının faizsiz finans kurumları tarafından çıkarılmasında herhangi bir sakınca olmadığı bununla birlikte kart hamilinin nakit çekimleri kendi hesabından yapması ve bu kartla yapılan işlemlere karşılık herhangi bir faiz uygulanmaması gerektiği yer almaktadır. Kredi kartlarının ise kart hamiline borçlarıyla ilgili ödemesini geciktirmesi durumunda faiz tahakkuk ettirileceği şartının ileri sürülmemesi gerektiği belirtilmektedir (AAOIFI, Standart No: 3: 91), (AAOIFI, Standart No: 37: 910). İnceleme konusu bankaların kredi kartlarının borçlarının ödenmemesi durumunda kredi kartı kar mahrumiyeti adı altında belirli oranlarda tahsilat yapıldığı görülmektedir.

AAOIFI'da Vadeli piyasalarda döviz alım satım işlemleri yapılmaması gerektiği, vadeli piyasalarda döviz alım satım işlemleri yapmanın kesinlikle yasak ve haram olduğu yer almaktadır (AAOIFI, Standart No: 1: 52). İnceleme konusu katılım bankalarının denetim raporlarında vadeli işlem ve opsiyon piyasalarında döviz alım satım işlemi gerçekleştirdikleri görülmektedir (31.12.2017 Albaraka Türk Bağımsız Denetim Raporu).

Yukarıda yer alan tespitler ve açıklamalardan hareketle katılım bankalarının yaptığı bazı işlemler muhtemelen İslami koşullara uygun olarak gerçekleşse bile yeterince açıklayıcı bilgi verilmediğinden kaynaklı olarak konvansiyonel bankaların benzer faizli ürünleri ile karıştırılmaktadır. Katılım bankalarının mevcut bu sorunu çözmek için İslami denetimden geçmiş mali tablo raporlarını ayrıntılı olarak kamuoyu ile paylaşması uygun olacaktır.

Katılım bankalarının bağımsız denetimden geçmiş mali tablolarının İslami finans ilkelerine göre denetlenmesine yönelik yaptığımız çalışma sonucunda ortaya çıkan bulgular, Türkiye'de faaliyet gösteren katılım bankalarının bağımsız denetim raporlarında mali tablo hesap kalemlerinin, muhasebe politikalarının ve diğer ilgili unsurların İslami denetim ilkelerine uygunluğunun görülmesi gerektiği düşünülmektedir. Bu ihtiyacı karşılamak amacıyla bağımsız denetim raporlarında yeni bir şeri denetim tablosu veya mevcut finansal tablolara eklenecek yeni bir sütun ile İslami denetime uygunluk değerlendirilebilir. Çalışmada yapılan analiz sonucunda katılım bankalarının, faize bulaşılma ihtimali olan, konvansiyonel bankalarla benzerlik gösteren, bir katılım bankasının açıklaması gereken, düzenlenen mali tabloların İslami bankacılık açısından daha şeffaf bir hale gelmesini sağlayacak hesaplar belirlenmiştir. Aşağıda İslami denetim standartlarına uygun bir denetim raporuna ilişkin örnek bir tablo sunulmuştur;

Tablo 7. İslami Denetim Standartlarına Uyumluluk Yönünden İncelenmiş Örnek Denetim Tablosu

Hesap Adı	Cari Dönem			Önceki Dönem		
	Uyumlu	Uyumsuz	Şartlı Uyumlu	Uyumlu	Uyumsuz	Şartlı Uyumlu
Nakit Değerler ve Merkez Bankası						
Bankalarda Tutulan Varlıklar						
Satılmaya Hazır Finansal Varlıklar						
Takipteki Krediler						
Türev ve Döviz İşlemleri						
Diğer Aktifler						
Alınan Krediler						
Para Piyasasına Verilen Borçlar						
Muhtelif Borçlar						
Ortaklık Yapıları						
Nazım Hesaplar						
Elde Edilen Kar Payı Gelirleri						

Verilen Kar Payı Giderleri						
Zekât Hesaplama ve Ödeme						

Tablo 7’de örnek bir İslami ilkelere uygunluk denetim tablosunun nasıl olması gerektiği ve tablonun içerisinde hangi hesaplara yer verilmesi gerektiği hususunda bilgiler verilmiştir. Tablo 7’de yer alan hesap kalemleri araştırmada yapılan doküman analiz çalışması sonucu katılım bankalarında sorun yaşanan, dipnotlarda ve açıklamalarda yeterli ve gerekli bilgilerin verilmediği veya eksik verildiği, bankaların faiz bulaşma ihtimali olan hesaplar tespit edilerek oluşturulmuştur.

İslami ilkelere uygunluk denetimini yapan bağımsız denetçi, tabloda uyumsuz ve şartlı uyumlu olarak bildirdiği hesap kalemlerine ilişkin detaylı açıklamaları dipnotlarda vermelidir. Katılım bankalarının İslami esaslara göre denetiminin bağımsız denetim raporlarında diğer Uluslararası denetim standartları ile birlikte olması denetim noktasında dağınıklığı ve karmaşayı ortadan kaldıracak tek bir bağımsız denetim raporunda katılım bankalarının genel durumunun görünmesini sağlayacaktır. Bu durum katılım bankası paydaşlarının denetim konusunda bilgiye daha kolay ulaşmasını sağlayacaktır.

Ayrıca bu örnek tablonun katılım bankalarına faaliyet ve işlemlerinde konvansiyonel bankalardan ayıran noktaları sunma açısından imkân tanıyacağı düşünülmektedir. Katılım bankası müşterilerine, yatırımcılara ve kamuoyuna bu bankaların İslami esaslara uygun çalıştığı noktasında makul güvence sağlayacağı ve katılım bankası mali tablo raporlamalarının daha şeffaf bir hale geleceği düşünülmektedir.

5. Sonuç ve Değerlendirme

Katılım bankaları son yıllarda sadece İslam ülkelerinde değil uluslararası düzeyde büyük bir gelişim göstermiştir. Bu gelişim rekabetçi ve dinamik bir sektör ortaya çıkmasına yol açmıştır.

İslami esaslara dikkat ederek faaliyetlerini sürdürme gerekliliği prensibiyle hareket etme zorunluluğu bulunan katılım bankalarının denetimi sürecinde de, bu prensiplerin dikkate alınması gerekmektedir. Katılım bankalarının, geleneksel bankalar gibi sadece uluslararası muhasebe standartları açısından değil İslami denetim standartları (AAOIFI VE IFSB vb.) açısından da denetlenmesi gerekmektedir. Bu konuda AAOIFI ve IFSB standartlarının düzenlenmesi, uygulanması ve yasal diğer boşlukların tamamlanması gerekir. Şeri denetim gerekliliği ve faaliyetlerde şeffaflığı sağlamak amacıyla yüksek düzeyde bir kamu güveninin sağlanması gerekmektedir.

Bu çalışmada, kamuoyu güvenini oluşturabilmek ve daha şeffaf mali tablolar düzenlemek için kamu denetimi ve bağımsız denetime tabi tutulan katılım bankaları mali tablolarının bağımsız denetimi aracılığıyla İslami bankacılık konseptine uygunluğunun araştırılması, eksikleri ve problemleri ortaya koyarak çözüm önerileri sunulması ve yeni bir İslami denetim tablosu yapmak amaçlanmıştır.

Alan yazında kamu denetimine ve BDDK’nın yetki verdiği bağımsız denetim şirketlerince bağımsız denetime tabi katılım bankalarının mali raporlardaki hesap gruplarının ve hesap kalemlerinin bağımsız denetim teknikleri kullanılmak suretiyle İslami bankacılık açısından sakıncalı ve uyumsuz yönlerini belirlemeye yönelik bir çalışmaya rastlanmamıştır. Bu açıdan, çalışmanın literatüre önemli bir katkı sağlayacağı ve bu alandaki açığı kapatacağı düşünülmektedir.

Çalışmada kullanılan veriler, Bankalar Kanununa göre bağımsız denetim yaptırmak zorunda olan Katılım Bankalarının finansal tabloları ve bağımsız denetim raporları Bankaların web sayfalarından ve Katılım Bankaları Birliğinden alınmıştır. Elde edilen veriler nitel araştırma tekniklerinden olan doküman analiz tekniği kullanılarak analize tabi tutulmuştur. Doküman analizi konu ile ilgili kaynakların, kayıt veya belgelerin veri kaynağı olarak kullanıldığı özneliği sağlayan bir yöntemdir. Bu yöntemde bankaların yayınladığı mali tablolar, yevmiye kayıtları ve resmi belgeler veri olarak kullanılabilir. Bu araştırmada Katılım bankalarının bağımsız denetim Raporunda yer alan muhasebe politikaları ve finansal tablolardaki bilgilerin TMS ve BDS kapsamında nasıl oluştuğu ve İslami esaslar açısından hesap kalemlerinin uygun olup olmadığı doküman analizi yöntemiyle incelenmiştir.

Çalışmada yapılan doküman analizi ile bağımsız denetim raporunda yer alan mali tablolarda ilgili katılım bankacılığı çalışma prensipleri açısından eksiklikler tespit edilmiştir.



Katılım bankalarına ait mali tablolar ve muhasebe politikaları esas alınarak hazırlanan bağımsız denetim raporlarının uluslararası finansal raporlama standartları yanında İslami finansa uygunluk yönünden denetlenmesi ve denetim sonuçlarının bağımsız denetim raporunun ek bir bölümünde veya ayrı bir tablo olarak verilmesi bu bankalara ait tüm denetim sonuçlarının tek bir dokümanda görülmesini sağlayacaktır. Bu amaçla belirlenen bulgular değerlendirilerek, sorunlu, eksik ve faize bulaşma ihtimali olan hesaplar tespit edilerek yeni bir İslami bankacılık prensiplerine uygun örnek denetim tablosu oluşturulmuştur. Tek bir dokümanda hem uluslararası denetim standartları hem de İslami denetim standartlarına göre denetim yapılması, katılım bankalarının denetimi konusundaki karmaşayı ve kamuoyunda yanlış bir algı olarak bulunan “katılım bankaları ile geleneksel bankalar arasında fark yoktur” söylemini ortadan kaldıracaktır.

Çalışma; yatırımcıların ve analistlerin, daha kolay bilgiye ulaşmalarını ve katılım bankaları hakkında daha hızlı karar vermelerini sağlayacaktır. Ayrıca dini hassasiyetleri dolayısıyla katılım bankacılığı ile çalışmayı tercih eden müşterilerin bu bankaların faaliyet ve işlemlerinde faizsizlik prensibine göre çalıştığının güvence altına alınmasına katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Belirtilen bu gereksinimlerin yerine getirilmesi, katılım bankalarının sağlıklı bir şekilde İslami bankacılık esaslarına uygunluk denetimden geçmesine ve güvenilirliğine imkân sağlayacaktır. Böylece katılım bankalarının ulusal ve uluslararası finans pazarından daha yüksek pay alması için önemli bir katkı sağlanmış olacaktır.

Bir diğer avantajı ise konvansiyonel bankaların denetiminde olduğu gibi katılım bankalarının İslami açıdan denetimine de genel kabul gören uluslararası standartlar getirecek olmasıdır.

Katılım bankalarının İslami esaslara göre denetlenebilmesi için bağımsız denetim firmaları bünyesinde şeri denetim birimlerinin açılması ve konu hakkında uzman personelin çalıştırılması veya sadece şeri denetim yapacak alanında yeterli uzman personele sahip bağımsız denetim şirketlerinin kurulması gerekmektedir. Bu standartların uygulanabilmesi için İslami prensiplere göre denetim sonucunda katılım bankalarının İslami bankacılık denetim standartlarına, düzenlemelere ve yönetmeliklere uymadıkları tespit edilirse kamu adına BDDK belirlenen eksikliklerin giderilmesi için gerekli tedbirleri almalıdır.

Yapılan çalışmada ortaya çıkan sorunların belli bir kısmının, katılım bankalarının kullandığı tek düzen hesap planının konvansiyonel bankaların kullandığı hesap planı esas alınarak düzenlenmesinden kaynakladığı görülmüştür. Katılım bankaları çalışma prensipleri esas alınarak düzenlenecek farklı bir tek düzen hesap planının insanlarda oluşan düşünsel karmaşayı ortadan kaldıracığı düşünülmektedir. Ayrıca katılım bankası faaliyetlerinin İslami denetime uygunluğu için İslami denetim tablosu yanında, finansal veya finansal olmayan kalemler için uygunluğu üzerine puanlama sistemi içeren çalışmalarda yapılabilir.

Kaynakça

- Ajili, H., & Bouri, A. (2018). Corporate governance quality of Islamic banks: measurement and effect on financial performance. *International Journal of Islamic and Middle Eastern Finance and Management*. 11 (3):470-487.
- Al- Baluchi, A.A.A. (2006). *“The Impact of AAOIFI Standards and Other Bank Characteristics on the Level of Voluntary Disclosure in the Annual Reports of Islamic Banks”*, (Thesis submitted for the award of the degree of Ph.D.). Bahrain: School of Management University of Surrey.
- Albaraka Türk Katılım Bankası Anonim Şirketi 31 Aralık 2014 Tarihinde Sona Eren Yıla Ait Bağımsız Denetim Raporu. Erişim Tarihi 01.08.2020, <https://www.albaraka.com.tr/pdf/31.12.2014-solo.pdf>
- Albaraka Türk Katılım Bankası Anonim Şirketi 31 Aralık 2015 Tarihinde Sona Eren Yıla Ait Bağımsız Denetim Raporu. Erişim Tarihi 03.08.2020, <https://www.albaraka.com.tr/pdf/31122015TRSOLO.pdf>
- Albaraka Türk Katılım Bankası Anonim Şirketi 31 Aralık 2016 Tarihinde Sona Eren Yıla Ait Bağımsız Denetim Raporu. Erişim Tarihi 06.08.2020, <https://www.albaraka.com.tr/pdf/ALBARAKATURK-31-12-2016-TR-SOLO.pdf>
- Albaraka Türk Katılım Bankası Anonim Şirketi 31 Aralık 2017 Tarihinde Sona Eren Yıla Ait Bağımsız Denetim Raporu. Erişim Tarihi 09.08.2020, https://www.albaraka.com.tr/assets/tr/pdf/yatirimci-iliskileri/bagimsiz-denetim-raporlari/2017123_1.pdf

- Albaraka Türk Katılım Bankası Anonim Şirketi 31 Aralık 2018 Tarihinde Sona Eren Yıla Ait Bağımsız Denetim Raporu. Erişim Tarihi 12.08.2020, https://www.albaraka.com.tr/assets/tr/pdf/yatirimci-iliskileri/bagimsiz-denetim-raporlari/2018123_1.pdf
- Altay, A. (2019). "Bankaların Denetimi ve Gözetimi". Aydın Karapınar (Ed.), *Bankaların Yönetimi ve Denetimi (176-205)*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Çürük, A. (2013). "İslami Finansın Türkiye'deki Gelişimi, Mevcut Sorunlar Ve Çözüm Önerileri", (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Ertaş, A. (2018). "Bağımsız Denetim Kapsamında Türkiye'de Yapılan Yasal Düzenlemelerin Bağımsız Denetim Üzerine Etkileri", (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Afyon: Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Ertugay, E. vd. (2019). "Faizsiz Finansal Kuruluşların Denetimi", *Üçüncü Sektör Sosyal Ekonomi Dergisi*, 54 (3), 1442-1457.
- Forster, N. (1994). The analysis of company documentation. In C. Cassell & G. Symon (Eds.), *Qualitative methods in organizational research: A practical guide* (pp. 147-166). London: Sage Publications.
- Güler, E. (2006). "Bağımsız Dış Denetim Süreci, Kurumsal-Sosyal Sorumluluk İlişkisi, Bankacılık Sektörü Uygulaması", (Yayınlanmamış Doktora Tezi). İstanbul: Marmara Üniversitesi Bankacılık ve Sigortacılık Enstitüsü.
- Gündoğdu, A. (2017). "Türk Bankacılık Sisteminde Düzenleme ve Denetlemenin Etkinliğini Ölçmeye Yönelik Bir Analiz", *Sosyoekonomi*, vol.25 (34), 33-52.
- Güney, A. (2012). *Banka İşlemleri*. 6. Baskı, İstanbul: Beta Yayınları.
- Haniffa, R., & Hudaib, M. (2010). Islamic Finance: From Sacred Intentions To Secular Goals?. *Journal of Islamic Accounting and Business Research*, 1 (2), 85-91.
- İmran, M., S., Ahmad, A. and Bhuiyan, Z., H. (2012). Auditing in Islamic Perspective and Auditing as Practiced in some selected Islamic Banks Operating in Bangladesh, *IJUC studies*, 9:293-306.
- Jabir Al-Sulaiti, A.A. Ousama and Helmi Hamammi, (2018) "The compliance of disclosure with AAOIFI financial accounting standards: A comparison between Bahrain and Qatar Islamic banks", *Journal of Islamic Accounting and Business Research*, Vol. 9 (4):549-566.
- Kaban, İ. (2018). "Bankalarda Hile Denetimi: Merkezden Denetim Ve Personel Algısına İlişkin Nitel Bir Araştırma", (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Tokat: Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kamla, R. and Rammal, H. (2013). "Social reporting by Islamic banks: does social justice matter?", *Accounting, Auditing & Accountability Journal*, Vol. 26 Issue: 6, pp.911-945.
- Karasar, N. (2007). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. (17. Baskı) Ankara: Nobel yayınları.
- Kartal M.T. (2017). "Denetim Komitelerinin Yeterliliği: Türk Bankacılık Sektöründe Bir Uygulama", (Yayınlanmamış Doktora Tezi). İstanbul: Marmara Üniversitesi Bankacılık ve Sigortacılık Enstitüsü.
- Kartal, M.T. ve Ay, H. (2019). "Türkiye'de Faizsiz Finans Kuruluşları Açısından Bir Dönüm Noktası: Faizsiz Finans Muhasebe Standartları (FFMS) Üzerine Bir İnceleme", *Journal Of International Banking Economy And Management Studies*, 2 (1), 77-102.
- Kasım, N., Sanusi, Z., M. (2013). "Emerging issues for auditing in Islamic Financial Institutions: Empirical evidence from Malaysia", *IOSR Journal of Business and Management (IOSR-JBM)* e-ISSN: 2278-487X. Volume 8, Issue 5 (Mar. - Apr. 2013), PP 10-17 www.iosrjournals.org.
- Kuveyt Türk Katılım Bankası Anonim Şirketi 31 Aralık 2014 Tarihinde Sona Eren Yıla Ait Bağımsız Denetim Raporu. Erişim Tarihi 15.08.2020, <https://www.kuveytturk.com.tr/medium/document-file-283.vsf>
- Kuveyt Türk Katılım Bankası Anonim Şirketi 31 Aralık 2015 Tarihinde Sona Eren Yıla Ait Bağımsız Denetim Raporu. Erişim Tarihi 17.08.2020, <https://www.kuveytturk.com.tr/medium/document-file-284.vsf>
- Kuveyt Türk Katılım Bankası Anonim Şirketi 31 Aralık 2016 Tarihinde Sona Eren Yıla Ait Bağımsız Denetim Raporu. Erişim Tarihi 20.08.2020, <https://www.kuveytturk.com.tr/medium/document-file-721.vsf>



- Kuveyt Türk Katılım Bankası Anonim Şirketi 31 Aralık 2017 Tarihinde Sona Eren Yıla Ait Bağımsız Denetim Raporu. Erişim Tarihi 23.08.2020, <https://www.kuveytturk.com.tr/medium/document-file-1461.vsf>
- Kuveyt Türk Katılım Bankası Anonim Şirketi 31 Aralık 2018 Tarihinde Sona Eren Yıla Ait Bağımsız Denetim Raporu. Erişim Tarihi 26.08.2020, <https://www.kuveytturk.com.tr/medium/document-file-2413.vsf>
- Mustafa, B. G. (2003) *"The Implementation of Accounting Standards for Islamic Banks: a Study of Preparers' and Auditors' Opinions in Sudan"*, (Doctoral thesis, University of Surrey), Unpublished Phd Thesis, University of Surrey, UK.
- Nawaz, M.A. and Farzana, U. (2018). "Investment Related Risk Management Practice by Islamic Banks in Bangladesh". *International Journal of Economics, Finance and Management Sciences*, 6 (4):153-164.
- Oğuz, A.B. (2016). "Türkiye Kamu, Özel Sermayeli Mevduat Ve Katılım Bankalarının 2005-2013 Arasındaki Bazı Bilanço Kalemlerinin Karşılaştırılması", *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, 12 (29):225-241.
- Özulucan, A. ve Deran, A. (2009). "Katılım Bankacılığı İle Geleneksel Bankaların Bankacılık Hizmetleri ve Muhasebe Uygulamaları Açısından Karşılaştırılması", *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 6 (11), 85-108.
- Pabuççu, Y.U. (2017). *"Evaluation Of Bank Spread Differences Between Conventional And Participation Banks"*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Kocaeli: Gebze Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Shafii, Z., Ali, M.N. and Kasim, N. (2014). "Shariah audit in Islamic banks: an insight to the future shariah auditor labour market in Malaysia", *Procedia - Social and Behavioral Sciences* 145:158–172.
- Sherif, E. H., Khaled, H., Mohamed, M., & Hussien, M. (2018). The determinants of financial, social and Sharia disclosure accountability for Islamic banks. *Risk Governance and Control: Financial Markets & Institutions*, 8 (3), 21-42.
- Srairi, S. (2018). "Determinants of Corporate Risk Disclosure Practices: the Case of Islamic Banks in Gulf Cooperation Council Region", *Journal of Muamalat and Islamic Finance Research*, 15 (1), 21-50.
- Sugözü, İ.H. (2017). "İslam Ekonomisi ve Adil Ekonomik Düzen", *Turkish Studies Academic Journals*, 12 (8):185-210.
- Şağbanşua, L. (2016). *"İslami Finans Kurumlarında İslami Danışma Kurulları: Türkiye İçin Model Önerisi"*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Ankara: Turgut Özal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Şimşek, A. (2018). "Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri". Ali Şimşek (Ed.), *Araştırma Modelleri* (80-107). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Tekçam, R. (2017). *"Faizsiz Bankacılıkta Denetim: Türkiye İçin Model Önerisi"*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi). İstanbul: İstanbul Ticaret Üniversitesi Finans Enstitüsü.
- TKBB, (2015) AAOIFI Faizsiz Finans Standartları Türkçe Çevirisi, İstanbul: Tkbb Yayınları, Yayın No:10.
- Turner, C. (2016). *"Controlling Auditor Interactions to Improve the Quality of a Financial Statement Audit"*, Doctor of Business Administration (D.B.A.), Walden Dissertations and Doctoral Studies. 2587. Minneapolis, Minnesota, United States: Walden University Business Administration.
- Türkiye Finans Katılım Bankası Anonim Şirketi 31 Aralık 2014 Tarihinde Sona Eren Yıla Ait Bağımsız Denetim Raporu. Erişim Tarihi 01.09.2020, <https://www.turkiyefinans.com.tr/Lists/BagimsizDenetimRaporlari/Attachments/4/TF-Solo-201412 31.pdf>
- Türkiye Finans Katılım Bankası Anonim Şirketi 31 Aralık 2015 Tarihinde Sona Eren Yıla Ait Bağımsız Denetim Raporu. Erişim Tarihi 03.09.2020, <https://www.turkiyefinans.com.tr/Lists/BagimsizDenetimRaporlari /Attachments/67/TFKB31122015 SoloFinalTR.pdf>
- Türkiye Finans Katılım Bankası Anonim Şirketi 31 Aralık 2016 Tarihinde Sona Eren Yıla Ait Bağımsız Denetim Raporu. Erişim Tarihi 05.09.2020, <https://www.turkiyefinans.com.tr/Lists/BagimsizDenetimRaporlari /Attachments/78/TFKB%2031% 2012%202016%20Konsolide%20Olmayan%20Final.pdf>
- Türkiye Finans Katılım Bankası Anonim Şirketi 31 Aralık 2017 Tarihinde Sona Eren Yıla Ait Bağımsız Denetim Raporu. Erişim Tarihi 07.09.2020, <https://www.turkiyefinans.com.tr/Lists/BagimsizDenetimRaporlari /Attachments/88/TFKB%2031% 2012%202017%20Solo.pdf>

- Türkiye Finans Katılım Bankası Anonim Şirketi 31 Aralık 2018 Tarihinde Sona Eren Yıla Ait Bağımsız Denetim Raporu. Erişim Tarihi 09.09.2020, <https://www.turkiyefinans.com.tr/Lists/BagimsizDenetimRaporlari/Attachments/101/TFKB%2031%2012%202018%20solo.pdf>
- Uyar, S. (2015). "Denetim Standartlarına Göre Sınırlı Bağımsız Denetim (Finansal Tabloların Gözden Geçirilmesi)", *Mali Çözüm Dergisi*, 118:15-39.
- Vakıf Katılım Bankası Anonim Şirketi 31 Aralık 2016 Tarihinde Sona Eren Yıla Ait Bağımsız Denetim Raporu. Erişim Tarihi 10.09.2020, [https://vakifkatilim.com.tr/documents/bagimsiz-denetim-raporlari/bagimsiz-denetim-raporu-2016-4-So lo.pdf](https://vakifkatilim.com.tr/documents/bagimsiz-denetim-raporlari/bagimsiz-denetim-raporu-2016-4-So%20lo.pdf)
- Vakıf Katılım Bankası Anonim Şirketi 31 Aralık 2017 Tarihinde Sona Eren Yıla Ait Bağımsız Denetim Raporu. Erişim Tarihi 12.09.2020, [https://vakifkatilim.com.tr/documents/bagimsiz-denetim-raporlari/bagimsiz-denetim-raporu-2017-4-So lo.pdf](https://vakifkatilim.com.tr/documents/bagimsiz-denetim-raporlari/bagimsiz-denetim-raporu-2017-4-So%20lo.pdf)
- Vakıf Katılım Bankası Anonim Şirketi 31 Aralık 2018 Tarihinde Sona Eren Yıla Ait Bağımsız Denetim Raporu. Erişim Tarihi 14.09.2020, [https://vakifkatilim.com.tr/documents/bagimsiz-denetim-raporlari/bagimsizdenetimraporu20181 solo.pdf](https://vakifkatilim.com.tr/documents/bagimsiz-denetim-raporlari/bagimsizdenetimraporu20181solo.pdf)
- Yahşi, F. (2014). "*Katılım Bankalarında Risk Odaklı İç Denetim Ve Bir Model Önerisi*", (Yayınlanmamış Doktora Tezi). İstanbul: Marmara Üniversitesi Bankacılık ve Sigortacılık Enstitüsü.
- Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2006). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri* (5.Baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Ziraat Katılım Bankası Anonim Şirketi 31 Aralık 2015 Tarihinde Sona Eren Yıla Ait Bağımsız Denetim Raporu. Erişim Tarihi 20.09.2020, [https://www.ziraatkatilim.com.tr/sites/default/files/inline-files/KonsolideOlmayan DenetimRaporu31Aralik2015.pdf](https://www.ziraatkatilim.com.tr/sites/default/files/inline-files/KonsolideOlmayanDenetimRaporu31Aralik2015.pdf)
- Ziraat Katılım Bankası Anonim Şirketi 31 Aralık 2016 Tarihinde Sona Eren Yıla Ait Bağımsız Denetim Raporu. Erişim Tarihi 22.09.2020, <https://www.ziraatkatilim.com.tr/sites/default/files/inline-files/Ziraat-Katilim-Solo-Aralik-2016-Denetim-Raporu.pdf>
- Ziraat Katılım Bankası Anonim Şirketi 31 Aralık 2017 Tarihinde Sona Eren Yıla Ait Bağımsız Denetim Raporu. Erişim Tarihi 24.09.2020, [https://www.ziraatkatilim.com.tr/sites/default/files/inline-files/Ziraat-Katilim31.12.2017 konsolide-olma yan-denetim-raporu.pdf](https://www.ziraatkatilim.com.tr/sites/default/files/inline-files/Ziraat-Katilim31.12.2017konsolide-olmayan-denetim-raporu.pdf)
- Ziraat Katılım Bankası Anonim Şirketi 31 Aralık 2018 Tarihinde Sona Eren Yıla Ait Bağımsız Denetim Raporu. Erişim Tarihi 26.09.2020, <https://www.ziraatkatilim.com.tr/sites/default/files/inline-files/31.12.2018denetim.pdf>

